

פרק מא

(א) וַיְהִי מִקֶּץ. כְּתַרְגוּמוֹ "מִסוּף", וְכֹל לְשׁוֹן 'קֶץ' סוּף הוּא: עַל הַיָּאֹר. כָּל שְׂאֵר נְהָרוֹת אֵינָם קְרוּיִין 'יָאֹרִים' חוּץ מִנִּילוּס, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הָאֲרָץ עֲשׂוּיָה יָאֹרִים יָאֹרִים בִּיַּדֵי אָדָם וְנִילוּס עוֹלָה בְּתוֹכָם וּמִשְׁקָה אוֹתָם, לְפִי שְׂאִין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין בְּמִצְרַיִם תְּדִיר כְּשֶׂאֵר אֲרָצוֹת: (ב) יָפוֹת מְרָאָה. סִימָן הוּא לִימֵי שִׁבְעַ, שֶׁהַבְּרִיּוֹת נִרְאוֹת יָפוֹת זֹ לְזֹ, שְׂאִין עַיִן בְּרִיָּה צָרָה בְּחִבְרָתָהּ (ב"ר פט:ד): בְּאָחוּ. בְּאֵגֶם, מְרִישׁ"ק בְּלַע"ז (בְּצָה), כְּמוֹ "יִשְׁגָּא אָחוּ" (איוב ח:יא): (ג) וְדַקּוֹת בְּשָׂר. טִיב"ש בְּלַע"ז, לְשׁוֹן 'דִּק': (ד) וְתֹאכְלָנָה. סִימָן שֶׁתְּהֵא כָּל שְׂמַחַת הַשִּׁבְעַ נִשְׁפַּחַת בִּימֵי הָרַעַב: (ה) בְּקִנְיָה אָחֹד. טוּדִי"ל בְּלַע"ז: בְּרִיאוֹת. שְׂיִינ"ש בְּלַע"ז: (ו) וְשִׁדּוּפּוֹת. הַשְּׁלִיד"ש בְּלַע"ז (חֲרוּכוֹת), 'שְׂקִיפֹן קְדוּס' (אוֹנְקְלוּס), חֲבוּטוֹת, לְשׁוֹן מִשְׁקוּף הַחֲבוּט תְּמִיד עַל יָדֵי הַדְּלָת הַמִּכָּה עָלָיו: קְדִים. רוּחַ מְזֻרְחִית [דְּרוּמִית] שְׂקוּרִין בִּישׁ"א: (ז) הַבְּרִיאוֹת. שְׂיִינ"ש בְּלַע"ז (בְּרִיאוֹת): וְהִנֵּה חֲלוּם. וְהִנֵּה נִשְׁלָם חֲלוּם שְׁלָם לְפָנָיו וְהִצְרֵךְ לְפּוֹתְרִים: (ח) וְתַפְעָם רוּחוֹ. 'וּמְטָרְפָא רוּחִיָּה', מְקַשְׁקֶשֶׁת בְּתוֹכוֹ כְּפַעְמוֹן. וּבְנִבּוּכְדִנְצָר אוֹמֵר "וְתַתְּפֶעַם רוּחוֹ" (דְּנִיאל ב:א), לְפִי שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁתֵּי פְעִימוֹת, שְׂכַחַת הַחֲלוּם וְהַעֲלָמַת פְּתָרוֹנוֹ (ב"ר שם ה): חֲרֻטְמֵי הַנְּחָרִים בְּטִימֵי מֵתִים, שְׂשׂוּאָלִים בְּעֲצָמוֹת (תַּנְחוּמָא א), 'טִימֵי' הֵן

עצמות בלשון ארמי, ובמשנה, בית שהוא מלא טמא' (אהלות יזג), מלא עצמות: ואין פותר אותם לפרעה. פותרים היו אותם, אבל לא "לפרעה", שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרוןם, שהיו אומרים, שבע בנות אתה מוליד, שבע בנות אתה קובר (ב"ר פטו:); (יא) איש כפתרון חלום. חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו (עיין ברכות נה ע"ב): (יב) נער עברי עבד. ארורים הרשעים שאין טובתם שלמה, שמזכירו בלשון בזיון: נער. שוטה ואין ראוי לגדלה: עברי. אפלו לשוננו אינו מכיר: עבד. וכתוב בנמוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים (ס"א שיראים וכן גרס רא"ס) (ב"ר שם ז): איש כחלום. לפי החלום וקרוב לענינו (ברכות שם): (יג) השיב על בני פרעה הנזכר למעלה, כמו שאמר "פרעה קצף על עבדיו" (לעיל פסוק י), הרי מקרא קצר לשון, ולא פרש מי השיב, לפי שאין צריך לפרש מי השיב, מי שבדדו להשיב והוא פרעה. וכן דרך כל מקראות קצרים, על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר: (יד) מן הבור. מן בית הסוהר שהוא עשוי [כמין] גומא, וכן כל בור שבמקרא לשון גומא הוא, ואף אם אין בו מים קרוי בור, פוש"א בלע"ז: ויגלת. מפני כבוד המלכות: (טו) תשמע חלום לפתור אתו. תאזין ותבין חלום לפתור אותו: תשמע. לשון הבנה

והאַזְנָה, כְּמוֹ "שׁוֹמֵעַ יוֹסֵף" (לקמן מב:כג), "אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ" (דברים כח:מט), אֲנִטְנִדְרָא שׁ בְּלַע"ז (תבין): (טז) בְּלַעְדֵי אֵין הַחֲכָמָה מִשְׁלִי, אֵלֶּא "אֱלֹהִים יַעֲנֶה", יִתֵּן עֲנִיָּה בְּפִי לְ"שְׁלוֹם פְּרַעַה": (יט) דְּלוֹת. כְּחוֹשׁוֹת, כְּמוֹ "מִדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל" (שמואל ב' יג:ד) דְּאִמְנוּן: וְרַקוֹת בְּשָׂר. כָּל לְשׁוֹן 'רַקוֹת' שְׁבַמְקָרָא חֲסָרִי בְּשָׂר, בְּלוּשׁ"ש (חסרות) בְּלַע"ז: (כג) צְנֻמוֹת. 'צוּנְמָא' בְּלְשׁוֹן אֲרָמִי סָלַע (ב"ב יח ע"א), הֲרִי הוּן כְּעֵץ בְּלִי לְחַלּוּחַ וְקִשׁוֹת כְּסָלַע, וְתִרְגוּמוֹ 'נָצוּ לְקִנּוּ', נָצוּ, אֵין בְּהוּן אֵלֶּא הִנָּץ לְפִי שְׁנַתְרוּקְנוּ מִן הַזָּרַע: (כו) שְׁבַע שָׁנִים וְשְׁבַע שָׁנִים. כֵּלָן אֵינּוּן אֵלֶּא שְׁבַע, וְאֲשֶׁר נִשְׁנָה הַחֲלוּם פְּעַמִּים לְפִי שְׁהַדְבָר מְזַמֵּן, כְּמוֹ שְׁפָרַשׁ לוֹ בְּסוּף "וְעַל הַשָּׁנוֹת הַחֲלוּם וְגוֹמֵר" (להלן פסוק לב). בְּשְׁבַע שָׁנִים הַטּוֹבוֹת נֶאֱמַר "הַגִּיד לְפְרַעַה" (להלן פסוק כה), לְפִי שְׁהִיָּה סָמוּדָ, וּבְשְׁבַע שָׁנֵי רָעַב נֶאֱמַר "הֲרָאָה אֶת פְּרַעַה" (להלן פסוק כח), לְפִי שְׁהִיָּה הַדְבָר מִפְּלֶג וְרַחוּק נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן מְרָאָה: (ל) וְנִשְׁכַּח כָּל הַשְּׁבַע. הוּא פְּתֵרוֹן הַבְּלִיעָה: (לא) וְלֹא יִנְדַע הַשְּׁבַע. הוּא פְּתֵרוֹן "וְלֹא נוֹדַע כִּי בָאוּ אֶל קַרְבָּנָה" (לעיל פסוק כא): (לב) נְכוּן. מְזַמֵּן: (לד) וְחֲמִשׁ. כְּתִרְגוּמוֹ "וַיִּזְרֵז", וְכוּן "וְחֲמִשִּׁים" (שמות יג:ח): (לה) אֶת כָּל אֲכָל. שֵׁם דְּבָר הוּא, לְפִיכֵד טַעְמוֹ בְּאֶלְ"ף וְנִקּוּד בְּפִתַח קָטוֹן (סגו"ל). וְ"אוֹכֵל" שֶׁהוּא פּוֹעֵל, כְּגוֹן "כִּי כָל אוֹכֵל חֶלֶב" (ויקרא

ז:כה), טעמו למטה בכף ונקוד קמ"ץ קטן (ציר"י):
תחת יד פרעה. ברשותו ובאוצרותיו (ספרי מטות
קנז): (לו) והיה האכל. הצבור כשאר פקדון הגנוז
לקיים הארץ (אונקלוס): (לח) הנמצא כזה. [פתיגומו]
"הנשפח כדין", אם גלף ונבקשנו הנמצא כמוהו (ב"ר
צ:א). "הנמצא" לשון תמיהה, וכן כל ה"א המשמשת
בראש תבה ונקודה בחט"ף פתח: (לט) אין נבון וחכם
כמוך. לבקש "איש נבון וחכם" (לעיל פסוק לג)
שאמרת, לא נמצא כמוך: (מ) ישק. "יתזן" (אונקלוס),
יתפרנס. כל צרכי עמי יהיו נעשים על ידך, כמו "וּבֶן
מִשְׁק בֵּיתִי" (לעיל טו:ב), וכמו "נִשְׁקוּ בַר" (תהלים
ביב), גְּרִישׁוֹן בִּלְע"ז (פרנסה): רק הכסא. שיהיו
קורין לי מלך: כסא. לשון שם המלוכה, כמו "ויגדל
את כסאו מפסא אדוני המלך" (מלכים א' א:לז):
(מא) נתתי אתך. "מניתי יתך" (אונקלוס), ואף על פי כן
לשון נתינה הוא, כמו "ולתתך עליון" (דברים כו:יט),
בין לגדלה בין לשפלות נופל לשון נתינה עליו, כמו
"נתתי אתכם נבזים ושפלים" (מלאכי ב:ט): (מב) ויסר
פרעה את טבעתו. נתינת טבעת המלך היא אות למי
שנותנה לו להיות שני לו לגדלה: בגדי שש. דבר
חשיבות הוא במצרים: רבד. ענק, ועל שהוא רצוף
בטבעות קרוי "רביד". וכן "מרבדים רבדתי ערשי"
(משלי ז:טז), רצפתי ערשי מרצפות. בלשון משנה,

"מקוף רוֹבְדִים שֶׁל אֶבֶן" (מדות א:ח), "על הרוֹבֵד שֶׁבַעֲזָרָה" (יומא מג ע"ב), וְהִיא רִצְפָּה: (מג) בְּמִרְכַּבַּת הַמְּשֻׁנָּה. הַשְּׁנִיָּה לְמִרְכַּבְתּוֹ, הַמְּהֻלַּכֶת אֶצֶל שְׁלוֹ: אֶבְרָךְ. כְּתִרְגוּמוֹ "דִּין אָבָא לְמִלְכָּא", וְרַךְ בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי מְלִךְ, בְּהַשְׁתַּפְּיֵן "לֹא רִיכָא וְלֹא בַר רִיכָא" (בבא בתרא ד ע"א). וּבְדַבְרֵי אַגְדָּה, דְּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה, "אֶבְרָךְ" זֶה יוֹסֵף, שֶׁהוּא "אָב" בְּחֻכְמָה וְ"רַךְ" בְּשָׂנִים. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי בֶן דוֹרְמִסְקִית, עַד מָתִי אֲתָה מְעוֹת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים, אֵין "אֶבְרָךְ" אֶלָּא לְשׁוֹן בְּרַפִּים, שֶׁהַכֹּל יְהוּ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין תַּחַת יָדוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְנִתּוֹן אוֹתוֹ וְגוֹמֵר" (ספרי דברים סוף פסקא א): (מד) אָנִי פְּרָעָה. שֶׁיֵּשׁ יְכוּלֶת בְּיָדִי לְגַזּוֹר גְּזָרָה עַל מַלְכוּתִי, וְאֲנִי גּוֹזֵר שֶׁ"לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ בְּלַעֲדִידְךָ", שֶׁלֹּא בְּרִשׁוּתְךָ. דְּבַר אַחֵר, "אָנִי פְּרָעָה", אָנִי אֶהְיֶה מְלִךְ, "וּבְלַעֲדִידְךָ וְגוֹמֵר", וְזֶהוּ דְגָמַת "רַק הַפְּסָא" (לעיל פסוק מ), [אֶלָּא שֶׁהֶצְרַךְ לְפָרֶשֶׁה בְּשַׁעַת נְתִינַת הַטְּבַעַת] (ב"ר שם ב): אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ. כְּתִרְגוּמוֹ: (מה) צָפְנַת פְּעִנַח. מְפָרֵשׁ הַצְּפוּנוֹת (שם ד; אונקלוס), וְאֵין לְ"פְעִנַח" דְּמִיּוֹן בְּמִקְרָא: פּוּטִי פְּרַע. הוּא פּוּטִיפֵר, וְנִקְרָא פּוּטִיפֵרַע עַל שֶׁנִּסְתַּרַס מֵאֱלִיּוֹ, לְפִי שֶׁחָמַד אֶת יוֹסֵף לְמִשְׁכַּב זָכָר (סוטה יג ע"ב; ב"ר פו:ג): (מז) וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ. כְּתִרְגוּמוֹ, וְאֵין הַלְשׁוֹן נֶעְקָר מִלְשׁוֹן עֲשִׂיָּה: לְקַמְצִים. קוֹמֵץ עַל קוֹמֵץ, יָד עַל יָד הָיוּ אוֹצְרִים: (מח) אֶכֶל שְׂדֵה הָעִיר [אֲשֶׁר

סביבותיה] נתן בתוכה. שכל ארץ וארץ מעמדת פרותיה, ונותנין בתבואה מעפר המקום ומעמיד את התבואה מלרקב (ב"ר צ:ה): (מט) עד כי חדל לספור. "עד כי חדל" לו הסופר "לספור", והרי זה מקרא קצר: כי אין מספר. לפי שאין מספר, והרי 'כי' משמש בלשון דהא' (ר"ה ג ע"א): (נ) בטרם תבוא שנת הרעב. מכאן שאדם אסור לשמש מטתו בשני רעבון (תענית יא ע"א): (נה) ותרעב כל ארץ מצרים. שהרקיבה תבואתם שאצרו, חוץ משל יוסף (ב"ר צא:ה): אשר יאמר לכם תעשו. לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו, וכשבאו אצל פרעה ואומרים, כך הוא אומר לנו, אמר להם, ולמה לא צברתם בר, והלא הכריז לכם ששני הרעב באים, אמרו לו, אספנו הרבה והרקיבה, אמר להם, אם כן כל "אשר יאמר לכם תעשו", הרי גזר על התבואה והרקיבה, מה אם יגזור עלינו ונמות (שם): (נו) על כל פני הארץ. מי הם "פני הארץ", אלו העשירים: את כל אשר בהם. כתרגומו, "די בהון עבדא": וישבר למצרים. שבר' לשון מכר ולשון קנין הוא, כאן משמש לשון מכר, "שברו לנו מעט אכל" (לקמן מג:ב) לשון קנין. ואל תאמר אינו כי אם בתבואה, שאף ביין וחלב מצינו "ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב" (ישעיה נה:א): (נז) וכל הארץ באו מצרימה. אל יוסף לשבור. ואם תדרשהו כסדרו,

הִזָּה צָרִיד לְכַתּוּב 'לְשִׁבוֹר מִן יוֹסֵף':

פרק מב

(א) וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׁבֵר בְּמִצְרַיִם. וַיַּהֲיֶיךָ רֵאָה, וְהֵלֵא לֹא רֵאָה אֶלָּא שְׁמַע, שֶׁנֶּאֱמַר (לקמן פסוק ב) "הִנֵּה שְׁמַעְתִּי וְגוֹמֵר", וַיַּהֲיֶיךָ "וַיֵּרָא", רֵאָה בְּאַסְפֵּק לְרֵאָה שֶׁל קִדּוּשׁ שְׁעֵדִין יֵשׁ לוֹ שָׁבֵר בְּמִצְרַיִם, וְלֹא הָיְתָה נְבוּאָה מִמֶּשׁ לְהוֹדִיעוֹ בְּפִרוּשׁ שְׁזָה יוֹסֵף (ב"ר צא:ו): לָמָּה תִּתְרָאוּ. לָמָּה תִּרְאוּ עֲצַמְכֶם בְּפָנֵי בְּנֵי יִשְׁמַעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו [כְּאֵלוֹ אַתֶּם] שְׁבַעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שְׁעָה עֵדִין הִזָּה לָהֶם תְּבוּאָה (תענית י ע"ב). [וְלִי נִרְאָה פְּשׁוּטוֹ, "לָמָּה תִּתְרָאוּ", לָמָּה יְהוּ הַכֹּל מִסֵּתְפִלִּין בְּכֶם וּמִתְמִיּהִים בְּכֶם שְׂאִין אַתֶּם מִבְּקָשִׁים לְכֶם אֲכֹל בְּטָרִם שְׂיִכְלָה מֵה שְׂבִידְכֶם]. וּמִפִּי אַחֵרִים שְׁמַעְתִּי שֶׁהוּא לְשׁוֹן כְּחִישָׁה, לָמָּה תִּהְיוּ כְּחוֹשִׁים בְּרַעַב, וְדוּמָה לוֹ "וּמִרְוָה גַם הוּא יוֹרָא" (משלי יא:כה): (ב) רְדוּ שָׁמָּה. וְלֹא אָמַר 'לְכוּ', רְמָז לְמֵאֲתִים וְעֵשָׂר שָׁנִים שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ לְמִצְרַיִם כְּמִנְיַן רַד"ו (ב"ר שם ב): (ג) וַיֵּרְדוּ אַחֵי יוֹסֵף. וְלֹא כָּתַב 'בְּנֵי יַעֲקֹב', מִלְּמַד שֶׁהָיוּ מִתְחַרְטִים בְּמִכִּירְתוֹ, וְנִתְּנוּ לָבָם לְהִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּאַחֻוּה וּלְפָדוֹתוֹ בְּכָל מָמוֹן שְׂיִפְסְקוּ עֲלֵיהֶם (ב"ר שם ו; תנחומא ח): עֲשָׂרָה. מֵה תִּלְמוּד לּוֹמֵר, וְהֵלֵא כְּתִיב "וְאֵת בְּנֵימִין אַחֵי יוֹסֵף לֹא שָׁלַח" (לקמן פסוק ד), אֶלָּא לְעַנְיַן הָאֲחֻוּה הָיוּ חִלּוּקִין לְעֲשָׂרָה, שֶׁלֹּא הָיְתָה אֲהַבַּת כָּלָם וְשִׁנְאֵת כָּלָם שְׁזָה לוֹ,

אבל לענין "לשובור בר" כלם לב אחד להם (ב"ר צא:ב):
(ד) פו יקראנו אסון. ובבית לא יקראנו אסון, אמר רבי
אליעזר בן יעקב, מפאן שהשטן מקטרג בשעת
הספנה (ב"ר צא:ט; תנחומא ויגש א) (ה) בתוך הבאים.
מטמיניו עצמן שלא יכירום (תנחומא ו), לפי שצוה
להם אביהם שלא יתראו כלם בפתח אחד אלא
שיכנס כל אחד בפתחו, כדי שלא תשלוט בהם עין
הרע, שכלם נאים וכלם גבורים (תנחומא ח; ב"ר שם
ו): (ו) וישתחוו לו אפים. נשתחוו לו על פניהם, וכן כל
השתחוואה פשוט ידים ורגלים הוא (מגילה כב
ע"ב; שבועות טז ע"ב): (ז) ויתנבר אליהם. נעשה להם
פנכרי בדברים לדבר קשות (תנחומא שם; ב"ר שם):
(ח) ויבר יוסף וגומר. לפי שהניחם חתומי זקן: והם לא
הכירוהו. שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשו
מצאוהו בחתימת זקן (כתובות כז ע"ב; יבמות פח
ע"א; ב"ר צא:ז). ומדרש אגדה, "ויבר יוסף את אחיו",
כשנמסרו בידו הפיר שהם אחיו ורחם עליהם, "זהם
לא הפירוהו", כשנפל בידם לנהוג בו אחוה (ב"ר שם):
(ט) אשר חלם להם. עליהם (תרגום יונתן), וידע
שנתקומו, שהרי השתחוו לו: ערות הארץ. גלוי הארץ,
מהיכן היא נוחה להכבש, כמו "את מקורה הערה"
(ויקרא כ:יח), וכמו "ערום וערה" (יחזקאל טז:ז), וכן
כל ערוה שבמקרא לשון גלוי. ותרגום אונקלוס

"בְּדָקָא דְאַרְעָא", כְּמוֹ "בְּדָק הַבַּיִת" (מלכים ב' יב:ו), רְעוּעַ הַבַּיִת, אָבֵל לֹא דְקָדֵק לְפָרְשׁוֹ אַחַר לְשׁוֹן הַמְּקָרָא: (ו) לֹא אֲדַנִּי. לֹא תֹאמַר כֵּן, שֶׁהֲרִי "עֲבָדִידָּ בָּאוּ לְשֹׁבֵר אֲכָל": (יא) כִּלְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחֲנוּ. נִצְנָצָה בָּהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּכְלָלוּהוּ עִמָּהֶם, שְׂאֵף הוּא בֶן אֲבִיהֶם (ב"ר צא:ז): כִּנִּים. אֲמַתִּיִּים, כְּמוֹ "כֵּן דִּבְרַתְךָ" (שמות י:כט), "כֵּן בְּנוֹת צִלְפַּחַד דּוֹבְרוֹת" (במדבר כז:ז), "וְעִבְרַתּוֹ לֹא כֵן בְּדִירוֹ" (ישעיה טז:ו): (יב) כִּי עֲרוֹת הָאָרֶץ בָּאתֶם לְרֹאוֹת. שֶׁהֲרִי נִכְנָסְתֶם בַּעֲשָׂרָה שְׁעָרֵי הָעִיר, לָמָּה לֹא נִכְנָסְתֶם בְּשַׁעַר אֶחָד (תנחומא ח;ב"ר שם ו): (יג) וַיֹּאמְרוּ שָׁנִים עָשָׂר עֲבָדִידָּ וְגוֹמַר. וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ אֶחָד שְׂאִינְנוּ נִתְפָּזְרֵנוּ בְּעִיר לְבִקְשׁוֹ (שם ושם): (יד) הוּא אֲשֶׁר דִּבְרַתִּי. הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבְרַתִּי שְׂאֵתֶם מְרַגְלִים הוּא הָאֲמֶת וְהַנִּכּוֹן, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ, אָמַר לָהֶם, וְאֵלּוּ מִצְּאֵתֶם אוֹתוֹ וַיִּפְּסְקוּ עֲלֵיכֶם מִמּוֹן הַרְבֵּה, תִּפְדּוּהוּ, אָמְרוּ לוֹ הֵן, אָמַר לָהֶם, וְאִם יֹאמְרוּ לָכֶם שְׂלֵא יִחְזִירוּהוּ בְּשׁוּם מִמּוֹן מֶה תַּעֲשׂוּ, אָמְרוּ, לְכֹד בָּאנוּ לְהַרוֹג אוֹ לִיהַרֵּג, אָמַר לָהֶם, "הוּא אֲשֶׁר דִּבְרַתִּי אֲלֵיכֶם" לְהַרוֹג בְּנֵי הָעִיר בָּאתֶם, מִנְחָשׁ אֲנִי בְּגָבִיעַ שְׁלִי שְׂשָׁנִים מִכֶּם הִחְרִיבוּ כְּרֹד גְּדוֹל שֶׁל שְׂכֶם (תנחומא שם;ב"ר שם ו-ז): (טו) חֵי פְּרַעְהָ. אִם יִחְיֶה פְּרַעְהָ. כְּשֶׁהָיָה נִשְׁבַּע לְשַׁקֵּר הָיָה נִשְׁבַּע בְּחַיֵּי פְּרַעְהָ (ב"ר שם ז): אִם תִּצְאוּ מִזֶּה. מִן הַמְּקוֹם הַזֶּה: (טז) הָאֲמֶת אֲתִּיכֶם.

אם אָמת אַתְּכֶם. לְפִיכֶן הוּא [ס"א ה"א] נְקוּד פֶּתַח,
שֶׁהוּא כְּמוֹ בְּלִשׁוֹן תִּימָה. וְאִם לֹא תִבְיֹאוּהוּ "חֵי פֶרְעָה
כִּי מְרַגְלִים אַתֶּם": (יז) מִשְׁמֵר. בֵּית הָאֲסוּרִים:
(יט) בְּבֵית מִשְׁמֵרְכֶם. שְׂאֲתֶם אֲסוּרִים בּוֹ עֲכָשׁוּ: וְאַתֶּם
לָכוּ הִבְיֹאוּ. לְבֵית אֲבִיכֶם: שֶׁבֶר רַעְבוֹן בְּתִיכֶם. מֵה
שֶׁקִּנִּיתֶם לְרַעְבוֹן אֲנָשֵׁי בְּתִיכֶם (תִּרְגוּם יוֹנָתָן):
(כ) וַיֹּאמְרוּ דְבַרְיֶכֶם. יִתְאַמְתּוּ וַיִּתְקִימוּ, כְּמוֹ "אָמֵן אָמֵן"
(בַּמִּדְבָּר הֶעָבַר), וְכִמוֹ "יֹאמְרוּ נָא דְדַבְּרֶךָ" (מַלְכִים א'
ח:כו): (כא) אָבֵל. כְּתִרְגוּמוֹ "בְּקִוְשֵׁטָא". וְרֵאִיתִי
בְּבִרְאשֵׁית רַבָּה (צא:ח) לִישָׁנָא דְרוּמָאָה הוּא, "אָבֵל",
בְּרֵם: בָּאָה אֲלֵינוּ. טַעְמוֹ בְּפִי"ת לְפִי שֶׁהוּא בְּלִשׁוֹן עֶבֶר,
שֶׁכְּבָר בָּאָה, וְתִרְגוּמוֹ "אַתְתָּ לְנָא": (כב) וְגַם דָּמוֹ. אֲתִין
וְגַמִּין רַבּוּיִין (ב"ר א:יד), דָּמוֹ וְגַם דָּם הִזְקוּ (שֵׁם צא:ח):
(כג) וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שׁוֹמְעֵ יוֹסֵף. מִבֵּין לְשׁוֹנִים (תִּרְגוּם
יוֹנָתָן), וּבְפָנָיו הָיוּ מְדַבְּרִים כֵּן: כִּי הַמְּלִיץ בִּינְתָם. כִּי
כְּשֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ הָיָה הַמְּלִיץ בִּינֵיהֶם הַיּוֹדֵעַ לְשׁוֹן
עִבְרִי וְלִשׁוֹן מִצְרַיִם, וְהָיָה מְלִיץ דְּבַרְיָהֶם לְיוֹסֵף וְדַבְּרֵי
יוֹסֵף לָהֶם, לְכַדֵּי הָיוּ סְבוּרִים שְׂאֵין יוֹסֵף מְכִיר בְּלִשׁוֹן
עִבְרִי: הַמְּלִיץ. זֶה מְנַשֶּׁה [בְּנוֹ] (שֵׁם; ב"ר שֵׁם): (כד) וַיִּסָּב
מֵעֲלֵיהֶם. נִתְרַחַק מֵעֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יֵרְאוּהוּ בּוֹכָה: וַיִּבְדֵּךְ.
לְפִי שֶׁשָּׁמַע שֶׁהָיוּ מִתְחַרְטִין: אֶת שִׁמְעוֹן. הוּא הַשְּׁלִיכוֹ
לְבוֹר, הוּא שְׂאֵמֵר לְלוֹי "הִנֵּה בַעַל הַחֲלוּמוֹת הַלְּזָה בָּא"
(לְעִיל לז:יט; תִּנְחוּמָא יֶשֶׁן יז). דְּבָר אַחֵר, נִתְכַּוֵּן יוֹסֵף

להפרידו מלוי, שָׁמָא יתיעצו שְׁנֵיהֶם לְהַרוֹג אוֹתוֹ
(תנחומא ויגש ד): וַיֶּאֱסֹר אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם. לֹא אֶסְרוּ אֶלָּא
”לְעֵינֵיהֶם”, וְכִיּוֹן שְׁיִצְאוּ הוֹצִיאוּ וְהֶאֱכִילוּ וְהִשְׁקִהוּ (ב”ר
צא:ח): (כז) וַיִּפְתַּח הָאֶחָד. הוּא לִי שְׁנִשְׂאֵר יַחִיד
מִשְׁמַעוֹן בֶּן זֹגוּ (תרגום יונתן): בְּמִלּוֹן. בְּמִקּוֹם שְׁלֵנוּ
בְּלִילָה: אֲמַתְחַתּוֹ. הוּא שֶׁק: (כח) וְגַם הִנֵּה בְּאֲמַתְחַתּוֹ.
גַּם הַכֶּסֶף בּוֹ עִם הַתְּבוּאָה: מֵה זֹאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ.
לְהַבִּיאֵנוּ לַיָּדַי עֲלִילָה זוֹ, שְׁלֹא הוֹשֵׁב אֶלָּא לְהַתְּעוֹלֵל
עֲלֵינוּ: (לד) וְאֵת הָאֶרֶץ תִּסְחָרוּ. תִּסּוּבְבוּ, וְכָל לְשׁוֹן
‘סוּחָרִים’ וְ‘סוּחָרָה’ עַל שֵׁם שְׁמַחְזָרִים וְסוּבְבִים אַחֵר
הַפְּרָקֵמְטִיא: (לה) צְרוּר כְּסָפוֹ. קֶשֶׁר כְּסָפוֹ (תרגום
יונתן): (לו) אוֹתִי שְׁפַלְתֶּם. מִלְּמַד שְׁחַשְׁדָן שְׁמָא הִרְגוּהוּ
אוּ מְכָרוּהוּ כְּיוֹסֵף (שם; ב”ר צא:ט): שְׁפַלְתֶּם. כָּל מִי
שְׁבָנִיו אֲבוּדִים קְרוּי שְׁכוּל: (לח) לֹא יֵרֵד בְּנֵי עַמְכֶם. לֹא
קִבֵּל דְּבָרָיו שֶׁל רְאוּבֵן, אָמַר, בְּכוֹר שׁוֹטָה הוּא זֶה, הוּא
אוֹמֵר לְהַמִּית בְּנָיו, וְכִי בְּנָיו הֵם וְלֹא בְּנֵי (ב”ר שם):

פרק מג

(ב) כַּאֲשֶׁר כָּלוּ לְאָכֹל. יְהוּדָה אָמַר לָהֶם, הַמְתִּינוּ לְזֶקֶן
עַד שֶׁתִּכְלֶה פֶת מִן הַבַּיִת (תנחומא ח): כַּאֲשֶׁר כָּלוּ. ”כַּד
שְׂצִיאוּ”, וְהַמְתַּרְגֵּם ”כַּד סְפִיקוּ” טוּעָה, ”כַּאֲשֶׁר כָּלוּ
הַגְּמֻלִים לְשִׁתּוֹת” (לעיל כד:כב) מְתַרְגֵּם ”כַּד סְפִיקוּ”
כְּשֶׁשְׁתּוֹ דִּי סְפוּקָם הוּא גָמַר שְׁתִּיתֶם, אֲבָל זֶה, ”כַּאֲשֶׁר
כָּלוּ לְאָכֹל”, כַּאֲשֶׁר תַּם הָאֶכֶל הוּא, וּמְתַרְגְּמִינָן ”כַּד

שְׁצִיאוֹ": (ג) הָעֵד הָעֵד. לְשׁוֹן הַתְּרָאָה, שְׁסִתָּם הַתְּרָאָה
מִתְּרָה בּוּ בְּפָנֵי עֵדִים, וְכוּן"הַעֲדוֹתֵי בְּכֶם הַיּוֹם" (דְּבָרִים
ח:יט; ל:יט), "הָעֵד הַעֲדוֹתֵי בְּאֲבוֹתֵיכֶם" (יִרְמִיָּה יא:ז),
"רַד הָעֵד בְּעַם" (שְׁמוֹת יט:כא): לֹא תִרְאוּ פָנַי בְּלִתֵּי
אֲחִיכֶם אֲתֶכֶם. לֹא תִרְאוּנִי בְּלֹא אֲחִיכֶם אֲתֶכֶם (תִּרְגוּם
יוֹנָתָן). וְאוּנְקָלוּס תִּרְגָּם "אֶלְהוֹן פֶּד אַחוּכוֹן עִמְכוֹן",
יֵשֵׁב הַדָּבָר עַל אֲפָנוּ וְלֹא דְקָדַק לְתִרְגָּם אַחַר לְשׁוֹן
הַמִּקְרָא: (ז) לָנוּ וְלִמּוֹלְדֵתָנוּ. לְמִשְׁפָּחוֹתָנוּ. וּמִדָּרְשׁוֹ,
אֲפָלוּ עֲצֵי עָרִיסוֹתָנוּ גָּלָה לָנוּ (ב"ר צא:י): וְנִגָּד לוֹ. שְׁיֵשׁ
לָנוּ אָב וְאָח: עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. עַל פִּי שְׁאֵלוֹתַי
אֲשֶׁר שָׁאַל הַזְּקֵקֵנוּ לְהַגִּיד: כִּי יֹאמֶר. אֲשֶׁר יֹאמֶר, 'כִּי'
מִשְׁמֵשׁ בְּלִשׁוֹן 'אִם' וְאִם' מִשְׁמֵשׁ בְּלִשׁוֹן 'אֲשֶׁר', הֲרִי זֶה
שְׁמוֹשׁ אֶחָד מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שְׁמֵשְׁמֵשׁ 'כִּי' וְהוּא 'אִי'
(רֵאשׁ הַשְּׁנֵה ג ע"א), שְׁהֲרִי 'כִּי' זֶה כְּמוֹ 'אִם', כְּמוֹ "עַד
אִם דְּבַרְתִּי דְּבָרִי" (לְעִיל כֹּד:לג): (ח) וְנִחְיָה. נִצְנָצָה בּוֹ
רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, עַל יְדֵי הַלִּיכָה זֶה תַּחֲי רֹחֵךְ, שְׁנֵאָמַר "וְתַחֲי
רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם" (לְקַמֵּן מַה:כז): וְלֹא נְמוֹת. בְּרַעַב.
בְּנִימִין סָפַק יִתְפֹּשׂ סָפַק לֹא יִתְפֹּשׂ, וְאָנוּ בְּלָנוּ מִתִּים
בְּרַעַב אִם לֹא נִלְךְ, מוּטָב שְׁתַּנִּיחַ אֶת הַסָּפַק וְתַתְּפוֹשׁ
אֶת הַוִּדְאִי (תַּנְחוּמָא ח): (ט) וְהַצְּגִתִּי לְפָנֶיךָ. שְׁלֹא
אֲבִיאָנוּ אֵלֶיךָ מֵת כִּי אִם חַי: וְחֻטְאֵתִי לְךָ כָּל הַיָּמִים.
לְעוֹלָם הַבָּא (ב"ר שם): (י) לוֹלֵא הַתְּמַהֲמָהֵנוּ. עַל יְדֵךְ
כְּבָר הָיִינוּ שְׁבִים עִם שְׁמַעוֹן, וְלֹא נִצְטַעְרַתְּ כָּל הַיָּמִים

הָלָלוּ: (יא) אַפּוּא. כָּל לְשׁוֹן 'אַפּוּא' לְשׁוֹן יִתֵּר הוּא לְתַקּוֹן
הַמְלָא בְּלִשׁוֹן עֵבְרִי. "אִם כֵּן" אֶזְדַּקֵּק לַעֲשׂוֹת
שְׂאֵשְׁלַחְנוּ עִמָּכֶם, צְרִיךְ אֲנִי לְחַזֹּר וּלְבַקֵּשׁ 'אֵיה פֹּה'
תִּקְנֶה וְעֲצֵה לְהַשִּׂיאָכֶם, וְאוֹמֵר אֲנִי "זֹאת עֲשׂוּ": מִזְמֶרֶת
הָאָרֶץ. כְּתַרְגוּמוֹ "מִדְמַשְׁבַּח בְּאַרְעָא", שֶׁהַכֹּל מִזְמָרִים
עָלָיו כִּשְׁהוּא בָּא לְעוֹלָם (ב"ר שם יא): נִכְאֵת. שְׁעֵנָה
(שם): בְּטַנִּים. לֹא יִדְעֵתִי מֶה הֵם, וּבִפְרוּשֵׁי א"ב שֶׁל רַבִּי
מְכִיר רְאִיתִי פְּשֻׁטְצִיא"ש (בטנים, פסתקים), וְדוּמָה לִי
שֶׁהֵם אֶפְרָסְקִין: (יב) וְכֶסֶף מִשְׁנָה. פִּי שְׁנַיִם כְּרֵאשׁוֹן
(אוֹנְקְלוֹס): קָחוּ בְיַדְכֶם. לְשִׁבּוֹר אֲכַל, שְׂמָא הוּקֵר
הַשְּׁעֵר (ב"ר שם): אוֹלֵי מִשְׁגָּה הוּא. שְׂמָא הַמְּמַנָּה עַל
הַבַּיִת שֶׁכָּחוּ שׁוֹגֵג: (יד) וְאֵל שְׂדֵי. מַעֲתָה אֵינְכֶם חֲסָרִים
כְּלוּם אֵלָא תִּפְלָה, הַרִינִי מִתְּפִלָּל עֲלֵיכֶם (שם): וְאֵל
שְׂדֵי. שְׂדֵי בְּנִתְיֵנֶת רַחֲמֵי וּכְדֵי הִיכּוֹלֶת בְּיָדוֹ לִתְּוֹ, "יִתְּוֹ
לְכֶם רַחֲמִים", זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ, מִי שְׂאֶמֶר לְעוֹלָם
דֵּי יֵאמֵר דֵּי לְצָרוֹתַי, שְׂלֵא שְׁקֻטְתִּי מִנְעוּרִי, צָרַת לָבוֹ,
צָרַת עֲשׂוֹ, צָרַת רַחֵל, צָרַת דִּינָה, צָרַת יוֹסֵף, צָרַת
שְׂמַעוֹן, צָרַת בְּנִימִין (תַּנְחוּמָא י): וְשִׁלַּח לְכֶם. כְּתַרְגוּמוֹ
"וִיפְטֵר לְכוּן", יִפְטֹרְנוּ מֵאַסוּרִיו, לְשׁוֹן "לְחַפְּשֵׁי
יִשְׁלַחְנוּ" (שְׁמוֹת כֹּא: כו). וְאֵינוֹ נוֹפֵל בְּתַרְגוּם לְשׁוֹן
'וִישְׁלַח', שֶׁהָרִי לְשֵׁם הֵם הוֹלְכִים אֶצְלוֹ: אֶת אַחֲיֶכֶם. זֶה
שְׂמַעוֹן: אַחֵר. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרְקָה בּוֹ, לְרַבּוֹת יוֹסֵף
(אֲדַר"נ נו"ב פּמ"ג): וְאֲנִי. עַד שׁוֹבְכֶם אֶהְיֶה שְׂכוּל

מספיק: באשר שכלתי. מיוסף ומשמעון: שכלתי.
מבנימין: (טו) ואת בנימין. מתרגמינו "ודברו ית
בנימין", לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שזה
בלשון ארמי, בדבר הנקח ביד מתרגמינו "וניסיב",
ודבר הנקח בהנהגת דברים מתרגמינו "ודבר":
(טז) וטבח טבח והכו. כמו ולטבח טבח ולהכו. ואין
"טבח" לשון צווי, שהנה לו לומר 'וטבח': בצהרים. זה
מתרגם "בשירותא" שהוא לשון סעדה ראשונה בלשון
ארמי, ובלע"ז דשני"ר (ארוחת צהרים), ויש הרבה
בגמרא, "שדא לכלבא שירותה" (תענית יא ע"ב), "בצע
אכלא שירותא" (ברכות לט ע"ב), אבל כל תרגום של
"צהרים" 'טיהרא': (יח) וייראו האנשים. כתוב הוא
בשני יודין, ותרגומו "ודחילו": כי הובאו בית יוסף.
ואין דרך שאר הבאים לשבור בר לון בבית יוסף כי
אם בפונדקאות שבעיר, [על כן] "וייראו", שאין זה
אלא לאספסם אל משמר: אנחנו מובאים. אל תוך
הבית הזה: להתגלל. להיות מתגלגלת עלינו עלילת
הכסף ולהיותה נופלת עלינו. ואונקלוס שתרגם
"ולאסתקפא עלנא" הוא לשון להתעולל,
כדמתרגמינו "עלילות דברים" (דברים כב:יד)
"תסקופי מליו", ולא תרגמו אחר לשון המקרא.
ו"להתגולל" שתרגם "לאתרברבא" הוא לשון גלת
הזהב" (קהלת יב:ו), "והצב גלתה העלתה" (נחום ב:ח),

שְׁהוּא לְשׁוֹן מַלְכוּת: (כ) בִּי אֲדוֹנִי. לְשׁוֹן בַּעֲיָא וְתַחֲנוּנִים
הוּא (אוֹנְקְלוֹס), וּבְלִשׁוֹן אַרְמִי "בִּיָּא בִּיָּא" (יוֹמָא סֵט
ע"ב): יָרַד יִרְדְּנֹו. יִרְיָדָה הוּא לָנוּ, רְגִילִים הָיִינוּ לְפָרְנֵס
אַחֲרִים, עֲכָשׁוּ אָנוּ צָרִיכִים לָךְ (ב"ר צב:ד):
(כג) אֱלֹהֵיכֶם. בְּזִכּוֹתְכֶם, וְאִם אֵין זְכוֹתְכֶם כְּדָא,
"אֱלֹהֵי אֲבִיכֶם", בְּזִכּוֹת אֲבִיכֶם "נָתַן לָכֶם מִטְמוֹן"
(שם): (כד) וַיָּבֵא הָאִישׁ. הִבָּאָה אַחַר הִבָּאָה, לְפִי שְׁהִי
דוֹחֲפִים אוֹתוֹ לְחוּץ עַד שֶׁדָּבְרוּ אֵלָיו "פִּתַח הַבַּיִת"
(שם), וּמִשְׁאֲמַר לָהֶם "שְׁלוֹם לָכֶם" נִמְשְׁכוּ וּבָאוּ אַחֲרָיו:
(כה) וַיְכִינוּ. הִזְמִינוּ, עֲטְרוּהָ בְּכֵלִים נְאִים: (כו) הַבַּיִתָּה.
מִפְרוֹזְדוֹר לְטָרְקִלִין: (כח) וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ. עַל שְׁאֵלַת
שְׁלוֹם. קָדָה כְּפִיפַת קֹדֶקֶד, הַשְׁתַּחֲוָּאָה מִשְׁתַּטַּח לְאַרְץ
(מגילה כב ע"ב): (כט) אֱלֹהִים יַחֲנֹךְ בְּנִי. בִּשְׁאָר שְׁבֻטִים
שִׁמְעֵנוּ חֲנִינָה, "אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדְּךָ" (לעיל
לג:ה), וּבִנְיָמִין עֲדִין לֹא נוֹלַד, לְכַף בְּרַכּוֹ יוֹסֵף בְּחֲנִינָה
(ב"ר צב:ה): (ל) כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. שְׁאֵלוּ, יֵשׁ לָךְ אַח
מֵאֵם, אָמַר לוֹ, אַח הָיָה לִי וְאִינִי יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא. יֵשׁ לָךְ
בָּנִים, אָמַר לוֹ, יֵשׁ לִי עֲשָׂרָה. אָמַר לוֹ, וּמָה שְׁמֵם. אָמַר
לוֹ "בָּלַע וּבָכַר וְגוֹמֵר" (להלן מו:כא). אָמַר לוֹ, מָה טִיבָן
שֶׁל שְׁמוֹת הַלָּלוּ. אָמַר לוֹ, בְּלֵם עַל שֵׁם אַחֵי וְהַצְרוֹת
אֲשֶׁר מִצְאוּהוּ. בָּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֲמוֹת. בָּכַר, שֶׁהָיָה
בְּכוֹר לְאִמּוֹ. אֲשַׁבֵּל, שֶׁשָּׁבְאוּ אֵל גְּרָא, שֶׁנִּתְגַּיֵּר
בְּאַכְסִינְיָא. וְנַעֲמֹן, שֶׁהָיָה נָעִים בְּיוֹתֵר. אַחֵי וְרֵאשׁ, אַחֵי

הִזָּה וְרֵאשִׁי הִזָּה. מִפִּי אָבִי לָמַד. וְחָפִים, שְׁלֹא
רָאָה חֲפָתִי וְלֹא רָאִיתִי אֲנִי חֲפָתוֹ. וְאַרְדָּ, שְׁיָרֵד לְבִין
הָאֲמוֹת, כְּדֹאִיתָא בְּמִסְכַּת סוּטָה (דף לו ע"ב), מִיָּד
נִכְמְרוּ רַחֲמָיו: נִכְמְרוּ. נִתְחַמְמוּ, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה "עַל
הַכּוֹמֵר שֶׁל זֵיתִים" (בבא מציעא עד ע"א), וּבִלְשׁוֹן
אַרְמִי "מִכְמַר בְּשָׂרָא" (פסחים נח ע"א), וּבְמִקְרָא
"עוֹרְנוּ כְּתִנּוֹר נִכְמְרוּ" (איכה ה:י) נִתְחַמְמוּ וְנִקְמְטוּ
קְמָטִים קְמָטִים, "מִפְּנֵי זִלְעָפוֹת רָעֵב". וְכֵן דֶּרֶךְ כָּל עוֹר
כְּשֶׁמְחַמְמִין אוֹתוֹ נִקְמָט וְנִתְכַּוֵּץ: (לא) וַיִּתְאַפֵּק.
נִתְאַמָּץ, וְהוּא לְשׁוֹן "וּמְזִיחַ אֶפְיָקִים רִפָּה" (איוב
יב:כא), וְכֵן "אֶפְיָקִי מְגֹנִים" (שם מא:ז), חֲזָק: (לב) כִּי
תוֹעֵבָה הוּא. דָּבָר שְׁנֵאוֹי הוּא לְמַצְרִים לֵאכּוֹל אֶת
הָעֵבְרִים, וְאוֹיֵקְלוֹס נָתַן טַעַם לְדָבָר: (לג) הַבְּכֹר
כְּבִכְרָתוֹ. מִכָּה בְּגִבֵּעַ וְקוֹרָא, רְאוּבֵן שֶׁמְעוֹן לְוֵי יְהוּדָה
יִשְׁשַׁכֵּר וְזָבְלוֹן בְּנֵי אִם אַחַת, הִסְבִּיב כְּסֻדָּר הִזָּה שֶׁהוּא
סֻדָּר תּוֹלְדוֹתֵיכֶם, וְכֵן כָּלֶם. כִּיֵּן שֶׁהִגִּיעַ לְבִנְיָמִין אָמַר,
זֶה אֵין לוֹ אִם וְאַנִּי אֵין לִי אִם, יֵשֶׁב אֶצְלִי (ב"ר צב:ה):
(לד) מִשָּׂאת. מְנוֹת: חֲמֵשׁ יָדוֹת. חֲלָקוֹ עִם אָחִיו, וּמִשָּׂאת
יוֹסֵף וְאַסְנֵת וּמְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם (שם): וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ. וּמִיּוֹם
שֶׁמְכָרוּהוּ לֹא שָׁתוּ יַיִן וְלֹא הוּא שָׁתָה יַיִן, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם
שָׁתוּ (שם; שבת קלט ע"א):

פרק מד

(ב) גְּבִיעַ. כּוֹס אֶרְוֵךְ וְקוֹרִין לוֹ מִדְרִי"ן (גביע עשוי עץ

מגויד): (ז) חלילה לעבדיך. חליו הוא לנו, לשון גנאי.
ותרגום "חס לעבדיך", חס מאת הקדוש ברוך הוא יהי
עלינו מעשות זאת. והרבה יש בגמרא, חס ושלום:
(ח) הן כסף אשר מצאנו. זה אחד מעשרה קל וחמר
האמורים בתורה. וכלן מנויין בבראשית רבה (צב:ז):
(י) גם עתה כדבריכם. אף זו מן הדין אמת כדבריכם
כן הוא שכלכם חזבים בדבר, עשרה שנמצאת גנבה
ביד אחד מהם כלם נתפשים, אבל אני אעשה לכם
לפנים משורת הדין, "אשר ימצא אתו יהיה לי עבד"
(שם ח): (יב) בגדול החל. שלא ירגישו שהיה יודע היכן
הוא (שם): (יג) ויעמס איש על חמרו. בעלי זרוע היו,
ולא הצרכו לסייע זה את זה לטעון (תנחומא ו;ב"ר
זב:ח): וישבו העירה. מטרופולין היתה והוא אומר
"העירה", העיר כל שהיא, אלא שלא היתה חשובה
בעיניהם אלא כעיר בינונית של עשרה בני אדם לענין
המלחמה (ב"ר שם): (יד) עודנו שם. שהיה ממתין
להם: (טו) הלא ידעתם כי נחש ינחש וגומר. הלא
ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת
ומסבא ובינה כי אתם גנבתם הגביע: (טז) האלהים
מצא. יודעים אנו שלא סרחנו, אבל מאת המקום
נהיתה להביא לנו זאת, מצא בעל חוב מקום לגבות
שטר חובו (ב"ר שם ט): ומה נצטדק. לשון צדק, וכן
כל תבה שתחלת יסודה צד"י והיא באה לדבר בלשון

מתפעל [או יתפעל או נתפעל], נותן טי"ת במקום תי"ו, ואינו נותנה לפני אות ראשונה של יסוד התנה אלא באמצע אותיות העקר, כגון "נצטדק" מגזרת 'צדק'. "יצטבע" (דניאל ד:יב,ל) מגזרת 'צבע', "ויצטירו" (יהושע ט:ד) מגזרת "ציר אמונים" (משלי יג:ז), "הצטידנו" (יהושע ט:יב) מגזרת "צדה לדרך". ותיבה שתחלתה סמ"ך או שי"ן, כשהיא מתפעלת הת"ו מפרדת את אותיות העקר, כגון "ויסתבל החגב" (קהלת יב:ה) מגזרת 'סבל', "משתפל הוית בקרניא" (דניאל ז:ח) מגזרת 'שכל', "וישתמר חקות עמרי" (מיכה ו:ט) מגזרת 'שמר', "וסר מרע משתולל" (ישעיה נט:טו) מגזרת "מוליד יועצים שולל" (איוב יב:ז), "מסתולל בעמי" (שמות ט:יז) מגזרת "דרך לא סלולה" (ירמיה יח:טו): חסלת פרשת מקץ